

Будь громадянином світу

«За походженням я єврей, за громадянством — швейцарець, а за характером — лише людина, без жодної особливої відданості будь-якій державі чи тим паче національності».

АЛЬБЕРТ ЕЙНШТЕЙН, 1918

[Купить книгу на сайте kniga.biz.ua >>>](#)

Одним з найрадикальніших аспектів політичних поглядів Ейнштейна було його заперечення абсолютної влади держави в добу, коли мало хто наважувався кинути їй виклик. Глибока іронія полягала в тому, що, незважаючи на опозицію до будь якої влади, Ейнштейн став громадянином значно більшої кількості держав, ніж середньостатистична особа, — Німеччини, Швейцарії, Австро-Угорщини та США (однак не Ізраїлю, попри те що він мав можливість стати його президентом).

Ще за життя і згодом, на основі аналізу його спадку, де-хто вважав Ейнштейна політично наївним. Це правда, що інколи він міг погодитися з тією чи іншою дурницею, видати свої жарти за політичні коментарі, а часом і мати справу з тими, хто насправді не заслуговував довіри, однак його політична позиція була значно мудріша, ніж вважають.

Дехто стверджує, що відмова від батьківщини була надмірним спрощенням становища. Хоча з огляду на те, що у глобальній геополітиці за його життя домінували дві світові війни, обидві з яких почалися з націоналістичної агресії, в такій його позиції простежується певна логіка. Більше того, це переконання є не результатом досвіду, а чимось, у що він вірив ще з юності. Відразу до німецького вияву прусського мілітаризму спонукала Ейнштейна

відмовитися від німецького громадянства у віці, коли більшість його однолітків готувалася до іспитів чи переймалася тим, як позбутися прищів. Вступивши в доросле життя, він із власної волі не мав громадянства.

Ейнштейн усвідомлював, що глобальний переворот державної системи нездійснений, хоча в його ідеальному світі таке було цілком можливо (у 1929 році він сказав колишньому президенту Бадена в Німеччині: «Якби ми не мушили жити серед нетерпимих, обмежених та жорстоких людей, я б перший відмовився від націоналізму на користь універсального людства»). Ейнштейн намагався змінити статус держави на користь своєї звичної теми — особистості. У статті «Шлях до миру», опублікованій у часописі «The New York Times», він доводив:

«Держава існує для людини, а не людина для держави...

Я вірю, що найважливіша місія держави — це захищати індивіда і дати йому можливість стати творчою особистістю. Це держава має бути слугою, а не ми повинні бути її рабами».

Хоча його скептицизм щодо націоналізму добряче зміцнів перед початком Першої світової війни, прихід Гітлера до влади змусив Ейнштейна зі ще більшою пристрасстю переконувати загал. «Націоналізм — це дитяча хвороба, кір людської раси», — сказав він в інтерв'ю для газети в 1929 році. Чотирма роками пізніше перед лондонською аудиторією він заявив: «Націоналізм, на мою думку, не більше, ніж ідеалістичне обґрунтування мілітаризму та агресії».

Американське громадянство Альберт Ейнштейн отримав у 1940 році, відмовившись пройти прискорену про-

цедуру за п'ять років до того, завдяки спеціальному законопроекту конгресу, який розробили для нього особисто. Того ж таки року ФБР повідомило президенту Рузвельту, що Ейнштейн не може працювати в «секретних» проектах, бо «не схоже, що людина з його минулим за такий стислий час стане відданим американським громадянином». То були необґрунтовані звинувачення, але до своєї смерті Ейнштейн мало переймався тим, що не став визнаним членом жодної національної спільноти. «The New York Times» у 1926 році цитувала його слова:

«Чому люди говорять про видатних постатей у рамках національності? Видатні німці, видатні англійці? Гете завжди протестував проти того, щоб його називали німецьким поетом. Видатні люди — це просто люди, і їх не треба розглядати з точки зору національності, так само не варто брати до уваги оточення, в якому вони росли».